

alle kanter. TV-serier produseres i fleng: De sexy legene i *Grey's anatomy*, den haltende, usympatiske (og geniale) *House*, og i hele sommer og høst har NRK servert oss *Tause vitner*, serien om tre patologer, i beste sendetid fredag kveld med makabre drap, obduksjoner, blod og gørr.

Oksygen handler om den gode legen og det gode mennesket Marie Heaton. Hun er glansbildet av den perfekte, dedikerte legen. Hun lever for faget sitt, elsker jobben, er på plass før klokken seks hver morgen, unner seg knapt en lunsjpause og en joggetur før hun utslitt og fornøyd stuper i seng om kvelden.

Marie Heaton har ingen dårlige egenskaper. Hun er perfektjonistisk dyktig, samvittighetsfull, oppofrende, redelig, tjenestevillig, snill og flink. Og hun er ung og pen (og tynn).

Så dør et barn under narkose i forbindelse med et rutinemessig kirurgisk inngrep. Det er utenkelig at Marie kan ha gjort noe galt, men likevel ender hun opp som saksøkt i en feilbehandlings sak, anklaget for menneskelig svikt. Avdelingssjefen ofrer henne. Kollegene skygger unna. Sykehusledelsen trenger en syndebukk. Alle svikter. Marie står alene. Og advokatene rykker inn.

Maries tilværelse snus opp ned. Og som det gode mennesket hun er, er hun mest opptatt av det døde barnet og den sorgende moren – og at tragedien er hennes skyld. Selv om både leseren (og Marie selv) innerst inne vet at Marie aldri i verden kan ha begått en feil.

Etter alt dette trekker forfatteren oss inn i en langdryg og pratsom B-historie, uklart av hvilken grunn. Vi blir med Marie hjem til Texas der hun først besøker søsteren Lori. Vi får side opp og ned med samtaler mellom de to søstrene. Som Marie er også Lori et helstøpt godt menneske, ikke lege riktignok, men oppofrende, hjemmевærende mamma for tre barn, en golden retriever og en mann som er hardt rammet av finanskrisen. Fra søsteren Lori går ferden videre til den gamle faren, pensjonert historieprofessor, nå alene og i ferd med å forfalle og bli blind. Marie og faren har hatt et anstrengt forhold. Men nå som Marie er permittert fra sykehuset, får hun tid til å fikse forholdet (og huset og livet) til faren.

Da jeg begynte å lese boken, trodde jeg det var en krim. Jeg vet ikke hvorfor. Det står ikke noe på vaskeseddelen som sier at det er krim. Og det er det ikke heller, ikke før på slutten når saken omsider ruller opp. Da får historien tilløp til noe som ligner et krimplot. Men da er det for sent. Og selv da er det gode mennesket Marie mer opptatt av skurkens ve og vel enn seg selv.

Frank Lies oversettelse er grei, og han takker en lege for bistand. Boken er full av faguttrykk, og de ufrivillig komiske blemmene er unngått. Men hva den vanlige

leseren får ut av begreper som «tre-lumen tube» og «rotator-kappeoperasjon» er jeg usikker på. Og ordet «cellegift» ville nok vært et bedre valg enn «kjemoterapeutiske stoffer». Det fleksible mikroskopet som dingler i en slange, er et bronkoskop.

May Brit Lund

Lungeavdelingen
Oslo universitetssykehus, Rikshospitalet

Den kontroversielle Hans Eysenck

Roderick D. Buchanan

Playing with fire

The controversial career of Hans J. Eysenck.
475 s, ill. Oxford: Oxford University Press, 2010.
Pris GBP 35
ISBN 978-019-856688-5

Dette er en studie av Storbritannias mest kjente og innflytelsesrike psykolog etter siste verdenskrig. Forfatteren er selv psykolog, men har også vitenskaps-historisk bakgrunn og har undervist ved universitetet

i Melbourne. Boken er særlig myntet på samfunnsforskere, men den opplyste allmennheten vil også finne stoff av interesse.

Hans J. Eysenck (1916–97) ble født i Berlin som eneste barn av tyske filmskuespillere. Men foreldrenes ekteskap varte ikke lenge, og han vokste opp hos sin mormor som kom fra en jødisk familie – noe Eysenck lenge holdt skjult. Foreldrene ville at han skulle gå teaterveien, men selv ønsket han å bli fysiker. Etter at han fullførte gymnasiet i 1934 bestemte han seg for å emigrere til England. Ifølge han selv måtte han enten bli medlem av nazi-partiet eller Hitlers Sturmabteilung for å studere i Tyskland, noe han ikke kunne tenke seg.

Da han kom til England 19 år gammel, begynte han straks å studere ved University College i London. Tilfeldighetene brakte ham i kontakt med psykologien, der han ble den kjente Cyril Burts (1883–1971) protejé. Han tok doktorgraden i temaet estetiske preferanser med Burt som veileder.

Da Aubrey Lewis (1900–75) ble utnevnt til professor i psykiatri i London i 1946, gikk han i gang med å bygge opp et vitenskapelig institutt som skulle knyttes til Maudsley Hospital. Maudsley og det tilknyttede Institute of Psychiatry fikk under Lewis' ledelse nærmest monopol på psykiatrisk forskning og grunnutdanningen av psykiatere og psykologer.

Den unge, begavede Eysenck fikk frie tømmer til å bygge opp psykologien ved instituttet. Eysenck var lite interessert i administrasjon og overlot dette til andre medarbeidere som derfor fikk oppgaven med å utvikle en knapt eksisterende klinisk psykologisk profesjon. Eysenck hadde aldri direkte kontakt med pasienter. Heller ikke gjorde han særlig mye empirisk forskning selv, men baserte sine tallrike artikler på andres funn.

Når personlighetstrekk korrelerer, kan man skaffe seg et bilde av mønstre i personligheten ved såkalt faktoranalyse. Eysenck identifiserte på denne måten personlighetsdimensjonene ekstroverjon-introverjon etter Carl Gustav Jungs (1875–1961) intuitive beskrivelse, og la senere til nevrotisme-dimensjonen, etterfulgt av psykotisme, den siste kanskje en noe misvisende betegnelse. Disse tre dimensjonene er de viktigste som fremtrer når man anvender faktoranalyse. Gjennom de siste årene er Costa og McCraes femfaktormodell blitt populær med tre nye dimensjoner, kalt omgiengelighet, planmessighet og åpenhet for opplevelser.

Eysenck ble fra første stund en kontroversiell person og angrep tidlig psykoanalysen og Freud, som han betraktet som en sjarlatan. Han hisset på seg vensterradikale ved å påstå ut fra noe selekterte undersøkelser at vensterradikale og høyerradikale (fascister) hadde den samme autoritære personlighetsstrukturen. Han forsvarte Cyril Burt da sistnevnte ble avslørt som jukse-maker. Han støttet også den amerikanske psykologen Arthur Jensen (f. 1923) da han i 1969 kom med sin omdiskuterte artikkel om raseforskjeller og intelligens. I 1971 publiserte Eysenck *Race, intelligence and education* som vakte en storm av protester. Da atferdsterapien ble introdusert, sluttet han seg til denne retningen.

Etter at Eysenck ble professor i 1955, ble hans artikler og bøker mer rettet mot en bredere lesekrete. Hans produksjon var enorm, med over 80 bøker og 1 000 artikler, en god del av disse av populærvitenskapelig karakter. Han opptrådte også i radio og fjernsyn som ekspert og debattant. De mest kjente bøkene fra et faglig synspunkt er *Dimensions of personality* (1947) og *The scientific study of personality* (1952). Kanskje de mest leste var *Uses and abuses of psychology* (1953), *The psychology of politics* (1954) og *Sense and nonsense of psychology* (1957).

Etter at han gikk av som professor, angrep Eysenck medisinske epidemiologer som advarte mot tobakkens helsefarlige virkninger. Lungekreft var til dels betinget av personlighet og genetikk, røyking kom i andre rekke, hevdet han. Her sluttet han seg noe ukritisk til en serbisk forsker som i et stort utvalg hadde funnet en sammenheng mellom personlighet og somatisk sykdom.

Eysenck var betydelig på mange vis, men ensidig i sin psykologiske og terapeutiske tilnærming. Han kunne være irriterende arrogant, og han fikk mange fiender. Da jeg en gang besøkte B.F. Skinner (1904–90) og utesket hans mening om Eysenck, ristet den berømte læringsteoretikeren på hodet og svarte at Eysenck var mot mange ting, men hadde ikke gjort noe positivt selv.

Forfatteren av denne biografien har gjort et grundig arbeid med en etter mitt syn balansert vurdering av både hovedpersonen og hans motstandere. Men diskusjonen blir iblant for detaljert med en del gjentakelser. Han konsentrerer seg om Eysenck som kontroversiell vitenskapsmann. Vi får vite lite om hans liv for øvrig, og nesten ingen ting om hans forhold til kolleger innen psykiatrien. Under hans mange år ved Maudsley virket både George Brown, Michael Rutter, Michael Shepherd, John Wing og mange andre betydelige psykiatere. Det ble sagt at sir Aubrey i senere år angret på at han hadde satset på Eysenck. Det kan man forstå.

Einar Kringle
Psykiatrisk institutt
Universitetet i Oslo

Karolinska i svensk medisinhistorie

Karin Johannisson, Ingemar Nilsson,
Roger Qvarsell, red.

Medicinen blir till vetenskap

Karolinska Institutet under två århundraden.
416 s, ill. Stockholm: Karolinska Institutet
University Press, 2010. Pris SEK 219
ISBN 978-91-85565-30-6

Karolinska Institutet i Stockholm ble grunnlagt i 1810 som et eget medisinsk universitet. Ved 200-årsjubileet i 2010 har man valgt å gi ut et jubileumsskrift som i hovedsak dreier seg om den vitenskapelige

virksomheten. De beste kreftene fra svensk idé- og vitenskapshistorie er hentet inn for å lage en bok der det historiske håndverket bør tilfredsstillende selv de mest kritiske fagfellene. Samtidig er teksten lett og ledig, og målgruppen er et bredere publikum.

I et vedlegg presenteres det meget store antall fag og deres ledere i tabellarisk form. Dette gir oversikt, men forklarer samtidig at å skrive en historiebok som dekker alt, er tilnærmet umulig. Derfor har redaktørene først valgt å skrive en generell innledning om Karolinska Institutets vitenskapshis-

torie. Deretter behandler Nilsson medisins teori: Hvordan har egentlig det teoretiske rasjonale bak praktisk medisin utviklet seg, og hvordan har Karolinska posisjonert seg i dette? Johannisson ser på legens kliniske praksis på samme måte, mens Qvarsell i sitt kapittel tar for seg interaksjonen mellom medisinen og samfunnet, med spesiell vekt på Karolinska Institutet og svenske forhold.

Så følger kapitler om spesielle, utvalgte temaer: museumsvirksomhet (Eva Åhren), anatomi (Tony Gustafsson), fagområdet næringsfysiologi (Jan Eric Olsén), nevrovitenskap (Torbjörn Gustafsson Chorell), psykiatri (Patrik Möller) og avslutningsvis et kapittel av Solveig Jülich om medisinske bilder – radiologi og medisinsk fotografi.

Det er mye interessant å lese om hvordan Karolinska Institutet har etablert seg i den samfunnsmessige, kulturelle og vitenskapelige konteksten og befestet sin stilling i svensk og internasjonal medisin. Som jubileumsskrift oppfyller boken i så måte intensjonene om å reise en bauta over den jubilerende institusjonen.

Karolinska Institutet står her frem som en våpendrager for eksakt viten som grunnlag for medisinsk virke. Motsetningene overfor de legene som lenge sverget mest til lege-kunst, klinisk skjønn og andre myke verdier, går således tydelig frem. På denne bakgrunnen skjøpper vi for eksempel de friske personkonfliktene som oppsto da psykiateren Bror Gadelius (1862–1938) ryddet plass for sitt fag. De er levende beskrevet.

Temaet i kapitlet om bilder i medisinen går langt ut over virksomheten ved Karolinska Institutet og inn i kunsthistoriens grunnlagsproblemer: Når er et bilde en fortolkende representasjon, og når er det en objektiv presentasjon av fakta? Stjernefotografen Lennart Nilsson (f. 1922) hørte hjemme på Karolinska, og drøftingen av hans virke er meget interessant.

Kritiske bemerkninger? Tja. Boken er kanskje her og der litt intern svensk. Forfatterne forteller egentlig heller ikke instituttets historie – for eksempel hvorfor man i utgangspunktet valgte modellen med å opprette et eget medisinsk universitet.

Tittelen *Medicinen blir till vetenskap* skurrer også litt. Personlig har jeg stor respekt for mange av dem som drev medisinsk vitenskap på for eksempel 1700-tallet. Men datidens vitenskap var på datidens premisser, i datidens kontekst og må vurderes med datidens mål. Og det boken nettopp viser, er hvordan vitenskapen ved Karolinska Institutet hele tiden har skjedd i samspill med konteksten.

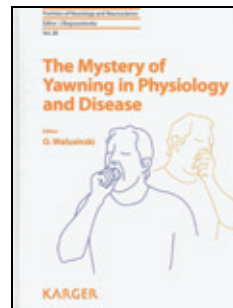
Øivind Larsen
Institutt for helse og samfunn
Universitetet i Oslo

Den interessante gjespen

Olivier Walusinski, red.

The mystery of yawning in physiology and disease

159 s, tab, ill. Basel: Karger, 2010. Pris CHF 198
ISBN 978-3-8055-9404-2

Hører du, som undertegnede, til de som har trodd at gjesping er et respiratorisk fenomen og utløses av cerebral hypoksi, så vil denne boken oppleves som en skikkelig øyeåpner. Cerebral hypoksi gir nemlig bare høyere

respirasjonsfrekvens, mens gjesping er et langt mer interessant og komplisert fenomen. Gjesping finnes langt ned i dyrerekken og synes å være et ledd i en basal arousal-mekanisme. Mye taler for at refleksjonen utløses av meget små temperaturøkninger i hjernens cortex. Slike temperaturøkninger fører til søvnighet og sløvhet. Gjesping fører kaldere blod til viktige deler av hjernen. Begrepet «å holde hodet kaldt» får et nytt innhold. Gjesping er, som de fleste av oss har opplevd, smittsomt. Dette faktum synes å være uttrykk for en empatisk reaksjon, og dette igjen har gjort gjesping til et viktig forskningsfelt for nevropsykologer med interesse for atferdsforstyrrelser, særlig hos barn. Visste du at autister gjesper mindre enn «normale» jevnaldrende?

Denne boken er full av overraskende, interessante og ikke minst morsomme beskrivelser av dette alminnelige fenomenet. Det er 17 kapitler skrevet av 13 forskjellige forfattergrupper. Kapitlene svinger fra det ytterst interessante om gjespefysiologiens historie til det svært nyttige om gjesping som tegn på sykdom. Her er mye om smittsom gjesping, atferdspsykologi og gjesping som vitenskapelig verktøy, og et fenomenalt, men dessverre nokså utilgjengelig, kapittel om gjespingens nevrokjemi. Man finner også et godt kapittel om problemer med metodologien ved gjespeundersøkelser, betraktninger som meget vel kan overføres til andre områder innen nevrofysiologien. Funksjonell MR ved gjesping er også i ferd med å bli en nyttig undersøkelse.

Jeg kan anbefale boken til alle medisinerere, uansett fagbakgrunn. Litt ufor-skammet har forlaget priset denne relativt lille boken altfor høyt. Like forbausende er det at Karger, som gir ut boken som nr. 28 i serien *Frontiers of Neurology and Neuroscience*, fortsatt holder seg med en serie-redaktør som har mistet sine akademiske posisjoner på grunn av bedragerier.

Ragnar Stien
Oslo